

Meg kell azonban jegyezni, hogy ezek a hevenyészve megkérdőjelezett gondolatok nem a mű fő sodrához tartoznak, és ezért el is halványulnak a regény érdemei mellett. A könyv végül is sikeres alkotás. Mocsár eddigi írói pályájának beteljesülését hozta, legértetebb erényeit csillogtatja meg ben-

ne. Korszerű eszközei, gördülékeny mesészövege, tiszta formavilága és lényeglátása, sokoldalúan jellemzett hősei miatt joggal sorolhatjuk munkáját a jó könyvek sorába. (*Magvető Könyvkiadó 1968.*)

KRAJKÓ ANDRÁS

ELBESZÉLÉS

GALGÓCZI ERZSÉBET: FIÚ A KASTÉLYBÓL

Mai tárgyú szépprózát írni, a körülötünk élő világot ábrázolni könnyű is, meg nehéz is. Könnyű, mert nem keltenek hozzá gazdag ötletek, inkább csak figyelem; az aktualitások téma-világa nem kíván fantáziateljesítményt. Annál jobban igényli viszont az önálló és egységes világnézetet, a szemlélet éberségét. A leírást vagy cselekményt szemlélettel megtoldani — erre minden írónak szüksége van (talán csak a romantika nélkülözhetette, vagy negligálta önmagával eltelve). A kortársak és a kortársesemények íróját tárgyválasztása a szemléletnél is többre: ítélkezésre, kiállásra, kritikára kötelezi, sőt kényszeríti. Nem is a ma írója az, aki ezt a kényszert nem érzi. Galgóczy Erzsébet-ben domináns ez a kényszer.

Hatodik prózaköte a mostani. Ha sarkítani akarjuk írói szándékát, két vezérmotívumot kapunk: a magányba szorult ember állapotának és a magány leküzdésének rajzát, valamint a munka, a cselekvésszöveget már-már mitikus tiszteletét. E két princípium látszólagos elmentéséből fejlesztí véletes hősei sorát mindig szorosan a valóság vonzásában. Az irányított válogatás teljesíti ki prózájában a világnézeti mondanivalót, árnyaltabb következtetéseket szuggerálva, mint a cselekvésképletek pusztá levezetése. A könyv minden írása a monumentális ember- és sorslátás irányába mutat. Figurái szélsőségesek, szenvedélyesen célratorók, helyzetei nagyszabásúak: mindig morál ütközik a közzönnel. Magukra hagyottan megszokszorozni kénytelenek önmagukat, s ha elbuknak — mert el kell buknok a bennük felgyülemlett feszültség bírhatatlan szorításában —, saját halálukig magasodnak föl. Legtöbbjük tudatosan választja a halált, vagy nem tér ki előle, mert eszménye az alku nélküli élet. Nemcsak naptárilag, de egész habitusukkal itt és most élnek.

Az idegenből települt Vangyia nem tudta, mikor mi az erkölcs; végrehajta-

tott és kilakoltatott, mert ezt kapta parancsba, mert úgy tudta, ez a tisztesség, ha a párt ezt követeli. Vangyia fölgyújtotta a termelőszövetkezet székházát, a nádtetős putrit, mert részegen hortyogó felesége mellett nem győzte nézni a minden éjjelig világos ablakot, ahol döntenek és beruháznak, munkamenetet vitatnak, most már mindig nélküle, akit sokéves elnöki tisztségéből visszanyomtak a vagongyárba. Ott világárva és céltalan. Most, amikor kegyetlen múltja tapasztalatait hasznosítva, tisztességesen dolgozhatna, kivetette a falu, bukkott ember, mindenki megfélemedezett róla.

A *Budapest egymillió kilométer Szalókija*, akár Vangyia, élen járt a padlások kisöpregetésében. Tanult mesterseg híján mindenhez „érténie” kellett. Nyomában esett nők, családok, aggastyángyerekek. De korrumpálja a tetszés, mely a nőkből felézüdul. Majd kallódik még valameddig, aztán Vangyiahoz hasonlóan alámerül.

A címadó novella itt közölt változatában majdnem „szelíd”. A kastélyban tanuló vándormunkások egyikét a sorakatonaság zökkenti ki lentjáró és huli-gán életviteléből. Valakit szeretni, valakihez tartoznia kell; levelet ír tehát a tizenhét éves könnyed és butuska kislánynak. Leánya nevében az anya válaszol. Hónapokig tart a levélcsere. Árvíz van, megérkezik a fiú. Formailag a lányhoz, lényegileg a levelek írójához jött, a negyvenéves anyához, aki rokkant férje helyett családfenntartó és a helytállás megszállottja. Tárnok Zoltán beleszeret az asszonyba, mert a negyvenéves asszony az első ember, aki meg akarta ismerni őt; először éli át a kölcsönösség, a valakihez tartozás misztériumát.

A kötet legsúlyosabb írása, amely itt jelenik meg először, *Az ügyész felesége*. Luca nem bír ellenállni a tetszésnek, s akár a hímrinygó Szalóki, egyik ágyból a másikba úszik, s mikor kiszáll, tönk-

rement egzisztenciákra, hullákra lép. Luca sorscsapás. Karamboloznak, emeltről ugranak le, embercsempészek lesznek, szíven lövik magukat miatta — ő ragyog tovább, mint a vézetes sexes eleven céltáblája; okos és keserű, hiszen tudja, hogy ő a kárpótlás, az elégtétel e sérült férfiegzisztenciák életében. Férje, a főügyész is elárulja, hogy Luca az „elégtétel”, de észvesztő szenvedélyében is ki akar tartani eszményei mellett. Amikor a letartóztató közegek megérkeznek, az ügyész szíven lövi magát. Nem hal meg. Orvoshad küzd életben maradásáért, a miniszter telefonál: nem lesz bántódása, hiszen csak a paragrafusok szerint vétkes, ám ha a törvény szellemét érvényesítjük, a főügyész büntelen. Feleségét nem engedi halálos ágyához, mert retteg: ha meglátja, kedve támad élni, holott csak tisztán érdekes. Letépi köteseit és elvérzik.

Ebben is, mint az *Aknamező*-ben sok tömege torlódik. A feszültség represszió már a formát, egyre a nagyobb összefüggések irányába tágítva a konklúziót. A társadalmilag szétrohadt egzisztenciák, reménybe belefáradt férfiak, újrakezdésre képtelen, pályájukon sokszorosan megakasztott, föltörékvő középkáderek és földtúró nincstelenek, a folytonos átmenetben élők, akiknek egyetlen bázisa a föld (nem a szimbolikus, hanem a megművelhető: a biztonság záloga, mert *saját*) — ezek az emberek népesítik be Galgóczi Erzsébet világát; olykor, törhetetlen akaraterejükkel, munkabírásban a férfiakkal versenyző nők.

E nőket, mint az *Aknamező* hadiözvegyét is, a falu erkölcsi követelményei nevelték tántoríthatatlanná. Aszkézésig ívelő hűség a távollevőhöz, akinek re-

mélt hazatérése életben tartja; féktelen, rögeszmes munkabírás. A tárgyalás második felében már tudjuk: ottléte csak formai. Igazi énje fiatalasszonyként áll a kivilágítatlan éjféli vasútállomáson és néz a katonavonatot után, mely férjét vitte, de sose hozza vissza. Baltával esett a fia torkának, aki belépett a szövetkezetbe. „... vigyázz a birtokra, Maris. Visszajövök. Mindent így találjak!” És Törökné férfimód gazdálkodott; ez volt élete értelme. Töröknét fölmenti a bíróság, de nem kíván életben maradni. Minek? A tárgyaláson ébred rá, hogy tizenöt év után már nem jön haza a férje. Törökné a vonat alá fekszik. Nemcsak a falu társadalmában elfoglalt helyzetét, érzelmi világát is meghatározza fiához intézett utolsó mondata: „Te csak menj haza... lásd el az állatokat.” Az *Aknamező* lélektani és esztétikai többlete, hogy anya és fia nem a birtokéhség untig ismert kliséit példázza. Törökné a hűség és az adott szó kötelezettségének ígézetében élt és dolgozott, a távol levő férj alakja nem jelkép volt számára, hanem realitás. Az ábrázolás külsőségeinek figyelembevételétől nyugodtan eltekinthetünk. Törökné bármilyen színű öltözékben is feketé, alakja csupa méltóság, ő maga a gyász.

Galgóczi Erzsébet új könyve hatékony eszköze lehet a világnézeti bizonytalanságok tisztázásának. A falu társadalmában bekövetkezett változásokat kevesen ismerik nála jobban. Lelkiismeretes író, az igazság megszállottja, hőseit belülről ábrázolja. Eléggé alig méltányolható érénye az olvasmányosság és a feszült cselekményvezetés, egyszóval: az epikai hitel. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1968.*)

SOLYMOS IDA

JÁVOR OTTÓ: TALAJVÍZ

Merész kísérlet, amikor az író marhába akarja szorítani az időt, hogy szuverén urává váljék az időben lejátszódó eseményeknek. Jávor Ottó ezzel a nagyot akarással ábrázolja a világot elbeszéléseiben: hidat épít a múlt és jelen között, benépesíti különböző figurákkal az esztendők egymásutánját, és a sokféle történés, a változatos alakok végül is egységbe rendeződnek; s sorsukból kialakul az olvasó előtt az utolsó negyedszázad képe. Változatos, színes, érdekes kép ez. Talán inkább a mélyebb színek dominálnak benne, ami érthető, hiszen az írónak kiváló érzéke van a tragikum iránt, az élet legapróbb rezdüléseiben is fel tudja fedezni azt a lelki összetevőt, amely végül is ellenkezőjükre fordíthat-

ja az eseményeket, és sokszor attól sem riad vissza, hogy egy-egy romantikus gesztussal, különös történéssel tovább fokozza ezt a hatást. Azok a novellák, amelyekben teljesen leegyszerűsíti az eseményeket, tömondatokba zsúfolja a napokat, hónapokat, egyre élesebb vonásokkal emeli ki az események középpontjában álló, de egyre jobban magára maradó embert, sokkal többet mondának, mint a hosszabb, részletezőbb, lassúbb menetű írásai. Nehéz szabadulni például az *Árvák* remekül tömörítő, ugyanakkor azonban a film élességével ábrázoló eseményrajzától, s ha a befejezésben talán el is ragadja Jávor Ottót már jelzett romantikus hajlandósága, az a képessége, hogy különösen élesen és